

Bruse- i gards- og bruksnavn

Av Ragnvald Lien

The Old Norse Brúsi m. was a first name and a byname in the medieval period in Norway and Iceland. A similar byname in Danish was Bruse, a name that has lived as a very rare first name in Norway until present. In Norway in the medieval time, at least until 1350, many farm names got a first name linked to it. Bruse has a second meaning in the county of Akershus since it is the local plant name for juniper (Juniperus communis L.). The juniper name is unknown in Old Norse, but it is probably old. In Western Norway bruse has lot of different explanations and the most interesting in connection with farm names is the one used for small pines or junipers especially wide and branched. In the valley of Hallingdal this is an appellative for small pines with dried-up needles, too.

The article deals with the use of Old Norse Brúsi in farm names in comparison to the appellative brúsi. The monumental work Norske Gaardnavne does not explain farm names with the first part Bruse- distinctively. The conclusion in this article is that most farm names of medieval or even older origin linked with Bruse- are possible to explain by Brúsi. One exception may be Brøsholen, possibly explained by the juniper name. Names of farms with their origin in the 19th century and composed with Bruse- usually have appellative definitions. Brusegard in the county of Sogn og Fjordane has an onomatopoetic origin which can be explained by the sound of the nearby river.

1 Innledning

Mannsnavnet *Bruse* har norrøn form *Brúsi*, skrevet som appellativet

brúsi m. ‘bukke’. Opprinnelig var det helst tilnavn, men det er også kjent som fornavn fra først på 1000-tallet. Det har vært tradisjonelt i Sunnfjord fram til 1900 (NPL: 101). Appellativet har også blitt brukt i Sunnfjord, Sunnmøre og Helgeland om håkrullen som geiter kan ha i panna (Torp 1919: 45) og i Sogn er det blitt brukt som geitenavn (Stoltz 1951). Umiddelbart vil de fleste forbinde ordet *Bruse* med eventyret om *De tre Bukkene Bruse, som skulde gaae til Sæters og gjøre sig fede* (Asbjørnsen og Moe 1842, 1982: 155–157).

Torp (*loc. cit.*) oppgir: *Brūsa* = ‘bre seg ut, buske seg’ (Telemark, Råbyggelaget, Østlandet), ‘bryste seg’ (Telemark) og ‘buse i vei’ (Vest-Agder, Dalane i Rogaland). Videre: «.. sv. *brusa* og da. *bruse* i samme betydning som mnt. *brúsen* bruse, suse, skumme er nærmest laant derfra, ...» «Betydningsutviklingen i germ. var vel bryte, knuse – bryte frem (om planter) – buske sig, svulme.» NYN og BMO har begge ‘suse sterkt, syde, skumme’ og som eksempel: *bekken bruser*.

Torp (*loc. cit.*) fortsetter med *bruse* m. ‘vid og tett busk’ (Valdres, Hallingdal, Hardanger, Ryfylke, Sogn), ‘stor fet mann’ og ‘hårdusk over panna’. NO 1: 981 oppgir *bruse* m. ‘tett og brei busk’, kjent i Valdres, Hallingdal, Ryfylke, Ytre Sogn og Jølster. *Bruse* brukes altså om en type busk i mer generelle vendinger, men også knyttet til plantearten *einer*: ‘tett og låg einer’ er registrert på Romerike, i Odal og Solør (NO *loc. cit.*).

2 Flere eksempler på bruk av Bruse/bruse

2.1 I mannsnavn og tilnavn

Lind (1905–1915: 173) har noen få eksempler på mannsnavn i sagalitteraturen: *Brusi bonde a Mæri*, dette er *Bruse* fra Muri i Sylte sokn, Sunnmøre (1028) og han finnes i flere kilder, blant annet i Olav den helliges saga (Snorre 1979: 403 f.): «Bonden som bodde på Muri, het Bruse; han var høvding der i dalen.» Omtrent samtidig: *Brúsi Sigurðar son* orkneyjarl, død i 1031. Han og sønnen *Rognvaldr Brúsa son*, som døde i 1045, er nevnt flere ganger i Olav den Helliges saga (Snorre 1979: 300 ff., 305 ff., 315, 405, 481). Noe seinere (død 1139) nevner Lind (*loc. cit.*) *Brvsi Þormoz son* ‘stafnbúi Sigurðar slembidiákns’ og i 1240 *Brúsi dyttr*.

Noen flere navn er det på Island ifølge Lind (*loc. cit.*): I slutten av

900-tallet skalden *Brúsi Halla son*, *Klængr Brusason* omkring 1015, *Brúsi Önundar son* 1198 er muligens *Brúsi prestr* som døde i 1208. Videre *Snorri Brúsa son* (1254), *Brusa vinnumann* (1388) og *Bruse Ingemundarson* samme år. *Skalar-Bruse* er nevnt 1391. Lind (1905–1915: 1280) har dessuten med *Brvsi Lioz son* (1171), *Gunnilldr Brvsa dóttir* og *Pordis Brvsa dóttir*, søstre til *Þorþr Brvsa son*.

Lind (1920–21: 45) oppgir som tilnavn *Ketill brusi* (død 1014), *Botolfr brwse* (Levanger 1428–50), *Ion brvsa* (DN 14: 145, Alsens sokn, Jämtland 1490), *Gulegh bruse* (DN 1: 744, Sarpsborg 1511), *Erich bruse* (1521).

Sveriges medeltida personnamn (SMP, nett) har med kun ett personnavn, *Brussi Ollsson* 1490 fra Kärkölä sokn i Tavastland, nå finske Häme. DGP har ingen sikre mannsnavn (DGP I: 168), men oppgir 20 personer med tilnavnet *Bruse* i Danmark for perioden 1419–1511 (DGP II: 143 f.). Det norske slektsnavnet *Brusgaard* har sitt opphav i et stedsnavn i Randers med utgangspunkt gda. *Brusi* (NEL: 90).

Bruse er kjent opp til nåtid i Sunnfjord: I folketellingen i 1801 er *Bruse* mannsnavn for 13 personer og i folketellingen 1865 for 17 personer tilnærmet avgrenset til det samme området i Sunnfjord. Beleggene er fra nåværende kommuner Askvoll, Fjaler og Gaular, som alle grenser til Dalsfjorden. Søk i folketellingen 1910 for hele landet gir tilslag på 17 personer, også noen i Bergen.

Konklusjonen blir at *Brúsi/Bruse* er blitt brukt som mannsnavn og særlig som tilnavn i Norden. Det er flere eksempler som fornavn på Island fram til 1350 og som tilnavn i Norge og Danmark fra 1400 og til reformasjonen. Bruken i 1900 er begrenset til Vestlandet, men er neppe resultat av en økt hyppighet i vest i middelalder, snarere var det en gjenlevning eller relik i Sunnfjord.

2.2 Som navn for einer

Høeg (1974: 413 ff., 703) delte navnsettingen for einer i fire områder:

- 1) *Einer*-typen finnes nord for en linje fra Sognefjorden til nordenden av Mjøsa og dessuten i søndre Østfold, Agder-fylkene og søndre Rogaland. Finnes også i noen kommuner i sør og vest i Telemark.

- 2) *Bruse* finnes på Romerike og ned til sørenden av Øyeren, i nordre Østfold (Rømskog og Trøgstad), østre Akershus og søndre Hedmark opp til Furnes. Høeg (*op. cit.*) nevner at *bruse* kan veksle med navnene *einer* eller *brisk* innenfor samme herred. *Bruse* kan dessuten brukes om de små, myke kvistene ytterste på greinene av planta eller om bærene som blir kalt *brusbær* (Rømskog). Bruken av *bruse* som navn på plantarten er altså begrenset til deler av Østlandet.
- 3) *Bresk/brisk* i søndre Oppland, Buskerud, vestre Akershus, Vestfold og storparten av Telemark.
- 4) *Brakje, sprakje* og varianter fra Ryfylke til Sognefjorden.

Oversikten viser at *bruse* som plantenavn finnes i et østlig område fra nordenden av Mjøsa til sørenden av innsjøen Øyeren og begrenset til østre del av Akershus fylke.

2.3 Bruk om planter generelt

Høeg (1974: 28 f.) har flere eksempler på bruken av *bruse* om planter eller plantedeler i tillegg til *einer* (*Juniperus communis* L.):

- 1) Bladrosettene hos bergfrue (*Saxifraga cotyledon* L.) blir kalt *bruse* og arten kalles *bergbruse* noen steder. Det samme navnet brukes også om rosenrot (*Sedum rosea* (L.) Scop.) og *prestbruse* finnes belagt som navn på prestekrage (*Chrysanthemum leucanthemum* L.) på Tynset. På Tynset er også *gulbruse* brukt om løvetann (*Taraxacum officinale* L.) (Høeg 1974: 629).
- 2) Brukt om *bukett* av blomster vesentlig i Sogn og Fjordane, sjelden ellers. Høeg (1974: 71) har noen eksempler: «Ein bruse er det same som ein bukett, til pynt» (Eid SF, også om kornaks). – «Gammellensmannen, 80 år no, plukka jonsokbrusar so visst, kvart år. 'Kattefot plukka vi i brusa til jonsok' sa bestemor, 80 år no» (Jølster 1948). Høeg (*loc. cit.*) har også med et par eksempler fra Nordland.
- 3) «Kaurer til å nøre opp med» (Vossestrand). Høeg (1974: 627) nevner *kaure* eller *kåre* som navn på oppfyringsfliser som, når de spikkes med kniv, krøller seg opp akkurat slik løvetannstilken gjør når den splittes på langs.

- 4) På Vestlandet er også *bruse* navn på små kornband laget av aks som blir plukket fra marken etter skurden. «Kornaks som låg att på åkeren når kornet var kome på staur, sanko borna oftast opp i små buntar som ein kalla *brusar*. Ein nyttar ikkje dette namnet om spraken» (Lindås; det siste også notert i Modalen).
- 5) Som adjektiv for en tettgreint, fyldig busk: «Om einer og andre planter seier ein når det er meir en vanlig tettgreint: ‘Det er brusje’, ‘han er brusjen’» (Lindås). – «Om ein tett, fyldig einetopp vart sagt: ‘Han er brusjen’. Men det kunde og verta sagt um andre tette busketoppar» (Modalen).

Konklusjonen blir at *bruse* brukt om planter, med unntak av plantenavnet for *einer*, spesielt er knyttet til Vestlandet med spredning til Hallingdal og Valdres. Belegget er Torp (1919: 45), NO 1: 981 og eksempler under 2) – 5) her.

3 Gards- og bruksnavn med *Bruse-*

NG i flere bind, for eksempel (NG 8: 77), har med en forklaring på *bruse* i tillegg til mannsnavnet: «Bruse m., der i Nutiden bruges om Buske med strittende Grene, tildels ligefrem som Trænavn om Ener.»

Tre betydninger av *bruse* kan altså være vesentlige for å forklare gards- og bruksnavn:

- 1) Som mannsnavnet og tilnavnet *Brúsi* i norrønt, men også *Bruse* i nyere tid. Mannsnavnet, som nå har gått mye ut av bruk, var vanligere i middelalderen.
- 2) Lokalt plantenavn for einer (*Juniperus communis* L.) begrenset til området øst for Oslo fra Mjøsa i nord til utløpet av Øyeren i sør, jamfør 2.2 over. Alder på navnet i denne betydningen er usikker.
- 3) Tett og brei busk. Kjent fra Hallingdal, Valdres og Vestlandet fra Ryfylke til Jølster. Denne betydningen er ikke kjent i norrønt, men ifølge NG må den være gammel.

NG gir forklaring på gards- og bruksnavn som var skilt med eget bruksnummer ved matrikkelen fra 1886. Ofte er alle de tre forklarings-

gene 1., 2. og 3. over nevnt, og 2. og 3. er ofte slått sammen uten nærmere avklaring. Intensjonen med artikkelen er å prøve å sortere navnene på forklaring 1., 2. eller 3. Rygh (1901: 53 f.) har riktignok en sortering, men utgiverne av NG skiller ikke mellom 2. og 3. ovenfor.

Ufullstendig matrikkel fra 1950 gir i tillegg navn på bruk som er skilt ut med eget bruksnummer etter 1886. Disse navnenes alder er usikker, da de kan være knyttet til eldre husmannsplasser eller til nyere utskilte eiendommer. Bruksnavn sammensatt med *Bruse-* er østlandsnavn og mange har endelsen *-rud*. Det tyder ikke på at eiendommene kun er nyere boligtomter, selv om skyldøret ofte kan være lavt og bruksnummeret høyt for disse brukene.

3.1 Navn fra Østfold

3.1.1 Eldre navn

Herred	NG, gnr	Navn	Eldste belegg	Kilde	Skattematrikel 1647	Skatt 1647
Trøgstad	1: 26, 151	Brøsholen	i Brusæhole	RB 146	Brøshollen fullgard	6 daler
Varteig	1: 284, 37	Brusevoll	i Brusauollom	RB 499	Brueseuoellid fullgard	6 daler

Brøsholen /''brôsôn/ i Trøgstad har i eldre skrivemåter *Bruse-* i første ledd som *j Brusæhole* (RB 146). Fra NG (1: 26) er også med: «Bruße-hoell 1593. 1604.1/1. Brøbehuall 1612. Brøsholen 1723.» Navnet er i NG forklart med *brusi* m. einer, ennå brukt

i flere Bygdemaal og udentvivil gammelt Ord, skjønt det ikke nu kan paavises som oldnorsk. Det skal efter Ross nu udtales med aabent u. Ellers kunde ogsaa tænkes paa det gamle, endnu ikke ganske uddøde Mandsnavn Brúsi, men baade Udtalen af 1ste Stavelses Vokal og Sammensætningen med et Ord som hóll passer bedre til Plantenavnet.

Denne forklaringen stemmer med dialektens *bruse*, som er lokal her

øst for innsjøen Øyeren. Overgang fra vokal *ú* til *ø* kan forklares med vokalforkorting, lågning, og framskyving (Harsson 2010: 94). Se også diskusjon under *Bruserød*, Stokke i Vestfold.

Brusevoll i Varteig også med sitat fra NG (1: 284): «i Brusauollum RB. 499. 500 s. Brwssewald NRJ. I 26. Bruþeuold St. 33 b. Bruseualdt 1604.1/1. Bruseuold 1640. 1667. Brusevold 1723.» Navnet er ensidig forklart i NG med: «Brúsavellir, af Mandsnavnet Brúsi, og vellir, Flt. af vøllr, Vold. Muligt dog, at den nuv. Udtale udgaar fra Dativ-formen i Ent., Brúsavelli. ...» Forklaring med plantenavnet er også mindre sannsynlig siden lokal form er *ener* (monoftongering).

3.1.2 Nyere navn

Herred	M 1950 gnr, bnr	Navn	Skyld	Under	M 1886	Skilt ut
Eidsberg	209, 5	Bruserud	5 mark 0 øre	Dahl	Nei	1941
Skjeberg	48, 12	Brusemyr nordre og Roligheden Hannestad	4 mark 42 øre 4 mark 2 øre	Borgen vestre	Ja	1854
Skjeberg	48, 52	Brusevold	3 øre delt fra bnr 12	Borgen vestre	Nei	1906
Skjeberg	49, 10	Brusemyrløkken	25 øre 1864 uten navn	Borgen mellom	Ja	1864

De nyere navnene kan tolkes slik:

- 1) *Bruserud* i Eidsberg ligger 15 km i luftlinje sørøst for innsjøen Øyerenes sørspiss. Navnet er mest sannsynlig etter plantenavnet for einer og laget i nyere tid. Vi er her i et område med overgang mellom *bruse*, *brisk/bresk* og *einer/ener*. Det er ikke belegg for at bruket er gammelt, ikke engang er det en tidligere husmannsplass; Thoresen (1914: 139) skrev: «Til Dal ligger en husmandsplads *Tørbraaten*, ...» *Tørbråten* er skilt ut som gnr.

209, 3 ifølge M 1950. Gnr. 209, 5 *Bruserud* ble skilt ut først ved skylddeling 21.6.1941 ifølge Grunnboka.

- 2) *Brusemyr*, *Brusemyrløkka* og *Brusevoll* i Skjeberg danner en helhet, da de ligger i nær hverandre. Det kan være oppkalling, kanskje etter *Brusevoll* i naboherredet Varteig, som ligger 7 km unna i luftlinje. Siden disse brukene i Skjeberg ligger så nær hverandre, er det sannsynligvis samme forklaring på alle. *Brusemyr nordre* og *Roligheten* ble skyldsatt i 1854, byttet seinere navn til *Hannestad* og heter i dag igjen *Roligheten* (pers. medd. 2017 Gudleik Helle født 1955). Det er en rekke veinavn i området oppkalt etter brukene: *Brusevoldveien*, endret til *Bruseveien* på grunn av forveksling med *Brusevoll* i Varteig, *Brusemyra*, *Brusemyrveien*, *Brusemyrtoppen*, *Brusemyrkroken* og *Brusemyrløkka*.

3.2 Navn fra Akershus

3.2.1 Gammelt navn

Herred	NG, gnr	Navn	Eldste belegg	Kilde	Skattematrikel 1647	Skatt 1647
Nes	2: 346, 92	Brustad	i Brustadom	RB 475	Brustad fullgard	9 ½ daler 1 mark

**Brúsastaðir* er et mulig opprinnelig navn etter mannsnavnet eller tilnavnet *Brúsi*. Gardsnavnet har så blitt forenklet til *Brustad* over tid, i så fall allerede på 1400-tallet. Et tilsvarende navn med tilsvarende forklaring er foreslått for *Brustad*, Ytterøy i Nord-Trøndelag (NG 15: 155). Andre navn med *Brustad* er ofte forklart med **Brúarstaðr* = *brustedet* som i Hurdal (NG 2: 417). Navn med *-stad* er ofte knyttet sammen med personnavn kjent før kristen tid (NG Inkl.: 77).

3.2.2 Nyere navn

Herred	M 1950 gnr, bnr	Navn	Skyld	Under	M 1886	Skilt ut
Eidsvoll	96, 172	Bruserud	3 øre	Berger	Nei	1971
Nordre Høland	34, 12	Bruserud	1 øre	Skattum	Nei	1904
Søndre Høland		Bruserud	16 øre	Evenrud	86, 7	
Sørum	52, 17	Bruserud	46 øre	Mærli	Nei	1906
Sørum	53, 16	Bruserud	65 øre	Nordli	Nei	1922
Skedsmo	72, 4	Bruseli	5 øre	Nordby	Nei	

Bruksnavn i Akershus må også betraktes som nye navn. Belegg i matrikkelen fra 1950 (M 1950) og Grunnboka viser i hovedsak deling på 1900-tallet. Unntaket er Bruserud under Evenrud i Høland, som var skilt ut som egen eiendom i 1886, men ikke i 1838 (M 1838 Akershus: 44). Alle bruk passer med sammensetning av plantenavnet *bruse* for einer.

3.3 Navn fra Buskerud

Herred	NG, gnr/bnr	Navn	Eldste belegg	Kilde	Skattematrikkel 1886	Skyld 1886
Al	5: 138, 24/4	Brusedokken	1823	Warberg (2008: 112)	Brusedokken	58 øre

Brusedokken var husmannsplass under Medgarden. Det var ikke folk her i 1762 eller 1801, og første kjente bygsler kom i 1823 (Warberg 2008: 112). Grunnboka går tilbake til 1807 for 24/4, men uten navn på bruket, og først i 1869 skjer skylddeling fra Medgarden. «I Brusedokken bodde en de kalte Brusene» (Muri 1954). *Brusen* fikk sannsynligvis navnet fordi han bodde i *Brusedokken*. «Af Plantenavnet bruse m. ‘Enerbusk’, i Hallingdal idethele om en bred og tæt Busk» (NG 5: 138).

Her er NG (5: 138) nokså klar på at forleddet er plantenavnet *bruse* m. einer. Denne konklusjonen synes å være bare delvis rett, da *brisk* brukes om einer i Hallingdal, mens *bruse* har andre forklaringer. Venås (1977: 83) har med *brulle* m. = *bruse* brukt om «hårkrans mellom horni på bukk». Berg (2005: 13) nevner *bruse* m. = «turr furukvist med nålene på (nøreved)». Ord med *brisk* finnes det flere av: *brisji-baka* («briskebaka v. = vaske trekjerald i varm briskeløg»), *brisji-låg* («briskeløg m. = vatn som er kokt på briskegreiner med eller utan bær») og *brisji-treak* («brisketreak m. = sukkertøy av briskeløg, sukker og fløyte») (Berg *loc.cit.*).

Opsata (1968: 321) skrev: «Namnet skal koma av plantenamnet *bruse-brisk*.» Dette er eneste kjente oppføring med sammensetningen *bruse-brisk* og kan tolkes som en brei og tett einer eller kanskje en tørr einer med nålene på? I ny utgave av bygdesoga (Warberg 2008: 112) står det: «Namnet kan koma av *bruse*, som i hallingdialekten tyder tørr furukvist med nålene på (nøreved).» Denne forklaringen er tydeligvis tatt fra Berg (*loc. cit.*) og det kan være at i Brusedokken har det vært mye tørr furu. Forklaringen på *Bruse*- her er altså helst enten 'vid og tett einer' eller 'tørr furukvist med nålene på'.

3.4. Navn fra Vestfold

3.4.1 Eldre navn

Herred	NG, gnr	Navn	Eldste belegg	Kilde	Skatte-matrikkel	Skatt
Sande	6: 43, 132	Bruserud	Bruserudh	DN V 565, 1453	Brusserød ødegard	1 daler
Borre	6: 121, 92	Bruserød	Brasarud (!)	RB 71	Brusserød fullgard	3 daler
Borre	6: 121, 89	Bruserød-teigen	1723	Matrikkel 1723	Nei	
Stokke	6: 198, 120 underbruk til gnr 119	Brusrød	NG B6: Giellestad med Brudtz-rød 1668		Jellestad fullgard Brødsrød ødegard derunder	4 daler Smør ½ pund
Sem	6: 219, 80	Bruserød	Brusarudi	RB 61	Brusserød plass	1 mark

Bruserud i Sande er i NG forklart ut fra mannsnavnet: «Brúsarud, af det gamle Mandsnavn Brúsi, der efter Aasen (Navne-bog S. 12) endnu bruges i Søndfjord. Samme Navn i Borre (GN. 92) og i Sem (GN. 80).» Harsson (2010: 94) heller også mot mannsnavnet, men har med alternativet ‘tett, brei busk’. Harsson (*loc. cit.*) brukte NO I: 981 f. som kilde og setter dette alternativet lik lokal variant av plantenavnet *einer*. Ifølge Torp (1919: 45) er *bruse* m. ‘vid og tett busk’ brukt i Valdres, Hallingdal, Hardanger, Ryfylke, Sogn. Høeg (1974: 413, 703) oppga plantenavnet *bruse* for Romerike og ned til sørenden av Øyeren, nordre Østfold, østre Akershus og søndre Hedmark. Ingen av disse alternative forklaringene passer altså særlig godt i Vestfold.

Bruserød i Borre og Sem forklares som *Bruserud* i Sande. Disse er alle belagte middelaldernavn. Det er tre grunner til at *Bruse-* kan forklares med mannsnavnet i Vestfold:

- 1) *Bruserød*, *-rud* er middelaldernavn, og i perioden 1000–1350 ble svært mange *-rud-garder* oppkalt etter (manns)personer. Harsson (2010: 866) oppgir at det er ca. 430 *rud*-navn i Vestfold. En optelling av om lag 400 sammensatte *rud*-navn gir ca. 230 (58 %) som kan være sammensatt med mannsnavn, ca. 40 (10 %) med kvinnenavn og henimot 130 navn (32 %) har helst andre forklaringer. Lind (1905–15: 173, 1920–21: 45) oppga at gardsnavnenes opphav like gjerne er tilnavnet *brúsi*.
- 2) *Bruse* som navn for *einer* er ikke brukt i dagens dialekter i Vestfold.
- 3) *Bruse* med betydning ‘tett, vid busk’ er heller ikke kjent brukt i Vestfold.

Bruserødteigen er avledet av *Bruserød* i Borre, og begge ligger i Nykirke sokn. *Bruserødteigen* lå under *Bruserød* så seint som i 1723, men var nok bebodd lenge før det (Lillevold 1954: 774). Alderen på denne garden er ikke viktig her, da *Bruserødteigen* er et sekundærnavn som opplagt forklares av nabogarden *Bruserød*.

Brusrød i Stokke blir i NG skilt fra *Bruserud* og *Bruserød* på grunn av uttalen /1brør3/. Harsson (2010: 94) har med følgende oppføringer: *Brødsrød* (Skattematrikkel 1647), *Brudtzrøed* (1668, NG), *Bruserød* (1723-matrikkel) og *Brusrød* (1886-matrikkel). Christensen og Hage-lund (1988: 430) oppgir dessuten følgende skrivemåter: *Brøtsrød* (1795) og siden mest *Bruserød* og i dagligtale *Brøsserød*. Dagens skrivemåte *Bruserød* i Stokke har erstattet *Brusrød* i NG 5: 198. Harsson (*loc. cit.*) gir en mulig tolkning av navnet med *Brúsi* ved vokalforkorting *ú > u* og deretter lågning og framskyving *u > o > ø*. I tillegg kommer bortfall av mellomstaving og uttale med tonem 1.

Bruse- er etter NG mer i samsvar med mannsnavnet *Brúsi* (Rygh 1901: 53 f.), mens *Brus-* passer bedre med *brusi* m., *einer* (Brisk), «endnu brugt i flere Bygdemaal, skjønt det ikke nu kan paavises som oldnorsk. Det skal efter Ross nu udtales med aabent u (B. I S. 26). Den tidligere alm. Skrivemaade *Bruserød* maa være et nyt Paafund eller en tilfældig forekommende Feil.» (NG 6: 120)

NG ønsket altså å forklare *Brusrød* i Stokke i Vestfold på tilsvarende måte som *Brøsholen* i Trøgstad – altså med *einer*-navnet. Der-

som vi forutsetter at Oslofjorden også ved tidspunktet for navnsetting var et skille med *brisk* på vestsiden og *einer* (etter hvert *ener*) på østsiden av fjorden og enda lenger øst *bruse*, vil ikke *Brusrød* i Stokke kunne forklares parallelt med *Brøsholen* i Trøgstad. Jeg ender her også opp med at mest sannsynlig forklaring er mannsnavnet.

3.4.2 Nyere navn

Herred	M 1950 gnr, bnr	Navn	Skyld	Under	M 1886
Våle	94, 30	Bruserud	24 øre	Våle prestegård	Nei

Bruserud i Våle kan være oppkalling etter *Bruserud* i Sande.

3.5 Navn fra Telemark

Herred	M 1950 gnr, bnr	Navn	Skyld	Under	M 1886
Bø	38, 5	Bruserud	36 øre	Forberget	Ja
	38, 7	Bruserud	1 mark 03 øre		Ja
	38, 8	Bruserud	60 øre		Ja
	38, 9	Bruserud	1 øre		Ja

Navnet er tatt opp i NG med forklaring mannsnavnet eller plantebetegnelsen:

Antages i PnSt. S. 54 at komme enten af Mandsnavnet Brúsi, som kun forekommer nogle faa Gange i den gamle Literatur, men efter Aasen (Navnebog S. 12) dog endnu skal være i Brug i Søndfjord, eller af brúsi, Buk, brugt som Tilnavn (K. Rygh S. 8). Det gjøres dog smst. opmærksom paa, at Bruse- i Stedsnavne ogsaa kan være Plantenavnet Bruse m., Enebærbusk, som vistnok ikke kan paavises i Oldn., men maa være et gammelt Ord i Sproget. Navnlig ved nyere Navne turde den sidste Forklaring have Sandsynlighed for sig. (NG 7: 206)

Forklaringen her er usikker; det er sannsynligvis unge bruk, og *bruse* om einer eller ‘vid og tett busk’ er ikke registrert fra Bø. Følgende er å lese i bygdeboka (Henneseid 1985: 49): «Bruserud er nemnt som plass i 1689 og har høyrst til nordre Forberg.» Både mannsnavnet og planebetegnelsen blir nevnt som forklaring, sannsynlig etter NG (7: 206). Henneseid (1985: 48) har også med: «Bruserud kan ha vore dyrka i mellomalderen før Svartedauden (1350), namnet kan tyde på det.» Bruksnummer 5 var husmannsplass under Nordre Forberg på 1700-tallet, og de andre numrene oppstod ved deling på 1800-tallet. Under tvil kan mannsnavnet godtas om forklaring.

3.6 Navn fra Agder

Herred	NG, gnr	Navn	Eldste belegg	Kilde	Skattematrikel 1647	Skatt
Lyngdal	9: 230, 69	Bruseland	Bruseland	1594	Bruseland halvgard	2 huder
Froland	8: 77, 10	Bruseli	Brusβeli	1670		

NG oppgir at **Bruseland** i Lyngdal ligger ved en ås som heter *Brusåsen*. Dersom *Brúsi* er forklaringen, må *Brusåsen* være sammendraging av **Bruselandsåsen*. *Brúsi* er en mulighet siden Bruseland er en sannsynlig middelaldergard. Kvaavik (1992: 9) heller mot mannsnavnet: «Kan kanskje kome av plantenamnet bruse = einer, som i tilfelle må vere eit gamalt ord i målføret. Det er og mogleg at det kan kome av mannsnamnet Brusi. I dette høvet er mannsnavnet det mest trulege.» Kvaavik (1992: 39) oppgir ikke *Brusåsen*, men *Bruråsen* som kan vere lokal variant eller helst en feilføring.

Bruseli i Froland er neppe middelaldergard. Et tegn er at Bruselia ble utskilt fra Mjølhus som egen gard i 1668 (Fiane 1989: 305). NG heller mot forklaringen «Buske med strittende grener» (NG 8: 77). Denne bruken er imidlertid ikke registrert i området, slik at jeg ender på mannsnavnet som forklaring på begge disse to Agder-navnene.

3.7 Navn fra Sogn og Fjordane

Herred	NG, gnr	Navn	Eldste belegg	Kilde	Skattematrikkel 1647	Skatt
Sogndal	12: 98, 77	Brusegaard	Brusegaard	Grunnboka 1872	Øvstedall Tre bruk	2 ½ ort 3 s, 1 daler 10 s, 1 daler 10 s

Gardsnavnet ble skrevet *Øvstedal vestre* (NG 12: 98). Øvstedal utgjorde sannsynligvis en samlet gard av gardsnummer 76, 77 og deler av 74. *Øvstedal* kan ha avløst et eldre navn *Vifillsstaðir*. Det er altså ikke belegg for at **Brusegård** er et gammelt navn. NG (*loc. cit.*) oppgir likevel at *Brúsi* kan være aktuell forklaring. Kanskje er navnets alder misforstått eller skyldes resonnementet den geografiske nærheten til Sunnfjord? *Einer* er plantenavnet i Sogn, se punkt 2.2 over.

Løpenummer 58 het *Øvstedal vestre* i folketellingen 1865. Grunnboka viser at garden ble delt i sju parseller med løpenummer 58 b–h den 23.10.1872. Disse sammen med løpenummer 59 og 61 finnes med nytt nummer 77/1–9 i 1886 og alle med navn *Brusegaard*. Sannsynligvis ble alle disse gitt nytt navn i 1872. Lokalt navn er i dag *Brusegard* med lokal uttale /»bru'saga'r/, mens slektsnavnet har uttale /»bru's3ga'r/.

Ofte er det nødvendig med lokalkunnskap for å forklare navn. Det er også tilfellet her, da Harald Brusegard (født 1958) oppgir: «Namnet kjem frå elvi» (pers. medd. 2017). *Fardalselvi* har ikke hatt navnet *Brusa*, men siden flere gardar het *Øvstedal* og dalen heter *Øvstedalen*, var det behov for å gi gardene nye navn. *Øvstedal østre* ble *Øvretun* (nytt gardsnummer 76) som var brukt navn tidligere (jf. folketellingen 1801). *Øvstedal vestre* lå nærmere elva og ble kalt *Brusagard*, sannsynligvis etter lyden på elva, se punkt 1 over. Gardsnummer 74 i Sogndal har navnet *Midttun*.

4 Oppsummering

Brusevoll i Østfold, *Brustad* i Akershus og Nord-Trøndelag, *Bruserud/Bruserød/Brusrød* i Vestfold, *Bruserud* i Telemark, *Bruseli* i Aust-

Agder og *Bruseland* i Vest-Agder er alle mulig å forklare ut fra mannsnavnet eller tilnavnet norrønt *Brúsi*. Alle disse brukene kan være etablert i middelalder da navnet var i hyppigere bruk.

Bruserud og *Brøsholen* i Østfold, *Bruseli* og *Bruserud* (flere steder) i Akershus er sannsynligvis forklart ved plantebetegnelsen *bruse*. Navnene finnes i Akershus og nordre Østfold der einer kalles *bruse*. Der som dette er riktig for *Brøsholen*, er det et bevis på at *brúsi* for einer fantes i norrønt.

Brusedokken i Buskerud er helst forklart ved *bruse* = ‘vid og tett busk’, og *Brusegard* i Sogn og Fjordane har navn etter *brus* fra Fardalselvi. Begge disse er antatt nye navn, helst fra 1800-tallet. *Brusedokken* kan ha en alternativ forklaring, som er angitt for Ål i Hallingdal: ‘turr furu med nålene på (nøreveid)’.

Brusemyr, *Brusemyrløkka* og *Brusevoll* i Skjeberg, Østfold og *Bruserud* i Våle, Vestfold er usikre, men kan forklares som oppkalling. Alle disse er helst nye navn fra 1800- og 1900-tallet.

Litteratur og kilder

- Asbjørnsen, P. Chr. og Jørgen Moe 1982: *Samlede eventyr. Første bind*. Tegninger av Otto Sinding. Den norske Bokklubben. *Norske Folkeeventyr samlede ved Asbjørnsen og Jørgen Moe*. Tredje hefte. Kom ut første gang i oktober 1842.
- Berg, Hallgrim (red.) 2005: *Me og oss, de og dikko – dialekt i Ål og Torpo*. Utgitt av Ål og Torpo Mållag.
- BMO = Marit Ingebjørg Landrø og Boye Wangenstein, 1986: *Bokmålsordboka. Definisjons- og rettskrivningsordbok*. Universitetsforlaget.
- Christensen, Nils Steen og Olav Hagelund 1988: *Stokke bygdebok*. Bind III. Stokke kommune.
- DGP = *Danmarks gamle personnavne*. Utg. av Gunnar Knudsen, Marius Kristensen og Rikard Hornby. Bd. I *Fornavne*, 1936–48. Bd. II *Tilnavne*, 1949–64. København.
- DN = *Diplomatarium Norvegicum*. Diplomene er søkbare på nett http://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html
- Fiane, Egil 1989: *Heim og ætt*. Froland Bd. II. Utg. av Froland kommune. Froland.
- Folketellingene 1801, 1865 og 1910 finnes elektronisk: <https://digitalarkivet.no/>

Grunnboka: se <https://media.digitalarkivet.no/>

Harsson, Margit 2010: *Leksikon over norske rud-namn frå mellomalderen*. Oslo.

Henneseid, Stian 1985: *Bø-soga II. Telemark. Gards- og ættesoga band III*. Bygd over manuskript av Gregar Nordbø. Utg. av Bø kommune. Bø.

Høeg, Ove Arbo 1974: *Planter og tradisjon. Floraen i levende tale og tradisjon i Norge 1925–1973*. Oslo – Bergen – Tromsø.

Kvaavik, Signe 1992: *Namn i Lyngdal. Del 1 Austad*. I samarbeid med Alv G. Nordal Muri og Olav Stuestøl. Lyngdal kommune, Kulturkontoret.

Lillevold, Eyvind (red.) 1954: *Borre bygdebok*. Utg. av Borre kommune.

Lind, E. H. 1905–15: *Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden*. Uppsala.

Lind, E. H. 1920–21: *Norsk-isländska personbinamn från medeltiden*. Uppsala.

M 1838 = Skattematrikkelen for 1838 finnes elektronisk:

<http://www.rhd.uit.no/matrikkel/matrikkel1838.aspx>

M 1886 = Skattematrikkelen 1886 finnes elektronisk:

<http://www.rhd.uit.no/matrikkel/matrikkel.aspx>

M 1950 = Matrikelutkastet av 1950 finnes elektronisk:

<http://www.dokpro.uio.no/cgi-bin/stad/matr50>

Muri, Alv 1954: *Brusedokken*. Arkivkort ved Navnearkivet, Universitetet i Bergen.

NEL = Olav Veka 2016: *Norsk etternamnleksikon*. 2. utgåva. Revidert, oppdatert og utvida. Oslo.

NG = Oluf Rygh et al.: *Norske Gaardnavne*. 1–18. Kristiania 1897–1924. Fællesregister ved A. Kjær. Oslo 1936.

NG Indl. = Oluf Rygh: *Norske Gaardnavne. Forord og Indledning*. Kristiania 1898.

NO = *Norsk Ordbok*. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet. 1–12. Oslo 1966–2016.

NPL = Kristoffer Kruken og Ola Stemshaug: *Norsk personnamnleksikon*. 3. utgåva ved Kristoffer Kruken. Oslo 2013.

Opsata, Lars 1968: *Aal bygdesoge*. Bd. III. Utg. av Aal Sparebank. Ål.

NYN = Marit Hovdenak m. fl.: *Nynorskordboka. Definisjons- og rettskrivingsordbok*. Oslo 1986.

RB = *Biskob Eysteins Jordebog (Den røde Bog)*. Fortegnelse over det geistlige Gods i Oslo Bispedømme omkring Aar 1400. Utg. av H. J. Huitfeldt. Christiania 1879.

- Rygh, O. 1901: *Gamle Personnavne i norske Stedsnavne*. Efterladt Arbeide. Kristiania.
- Skattematrikkelen 1647 finnes elektronisk:
https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Skattematrikkelen_1647
- SMP = *Sveriges medeltida personnamn* finnes elektronisk: <http://www.sprakoch-folkminnen.se/sprak/namn/personnamn/sveriges-medeltida-personnamn/smp-natutgava-och-fullstandigt-register.html>
- Snorre 1979 = Snorre Sturluson: *Norges kongesagaer*. Gyldendals jubileumsutgave. Oslo 1979.
- Stoltz, G. 1951: Noen geitenavn fra Vestlandet. *MM* 1951. 42–50.
- Thoresen, Herman 1914: *Eidsberg herred*. Bidrag til en bygds beskrivelse. Kristiania.
- Torp, Alf 1919: *Nynorsk etymologisk ordbok*. Kristiania.
- Venås, Kjell 1977: *Hallingmålet*. Oslo.
- Warberg, Thor 2008: *Aal bygdesoge. Slektssoga III. Liagardane og Sando*. Gnr: 23–36. Utg. av Ål kommune. Ål.